

ความเห็นในการวินิจฉัยคดีส่วนตน
ของ นายเจริญ ภัคดีธนากุล ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๕

เรื่องพิจารณาที่ ๓๓/๒๕๕๓

วันที่ ๒๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

ประเด็นวินิจฉัย

พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓๙ วรรคสอง มาตรา ๔๐ (๕) ประกอบมาตรา ๓๐ หรือไม่

ความเห็น

พิจารณาแล้วเห็นว่า ข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) เป็นข้อสันนิษฐานที่ถูกกำหนดขึ้นโดยผลของกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำผิดทางอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับ ความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมี พยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างได้ว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำผิดจริง นอกจากนี้หลักการของข้อสันนิษฐาน ตามกฎหมายว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นหลักสำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับทั้งในนานาอารยประเทศและในระดับระหว่างประเทศ ดังนี้

(๑) ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ ๑๑ (๑) ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผยและผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลาย ที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

(๒) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วยก็ได้ระบุ

ถึงหลักการพื้นฐานนี้ไว้ในข้อที่ ๑๔-๒ ที่ว่า “บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ากระทำผิดตามกฎหมาย”

(๓) ในประเทศฝรั่งเศสก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญได้มีการรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. ๑๗๘๙ (Declaration of the Rights of Man and of the Citizen 1789) ข้อ ๙ ที่ว่า “บุคคลทุกคนได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าเขามีความผิด ...” ซึ่งต่อมาก็ได้นำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นกัน

(๔) รัฐธรรมนูญของประเทศแอฟริกาใต้ หมวดที่ ๒ ว่าด้วยสิทธิพลเมือง มาตรา ๓๕ (๓) (h) บัญญัติว่า “บุคคลทุกคนผู้ถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม และมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ...”

(๕) ในประเทศสหรัฐอเมริกา แม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะมีได้บัญญัติหลักการของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ไว้โดยตรง แต่หลักการดังกล่าวต่อมาได้มีการรับรองไว้ในส่วนบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม (Amendments) ที่ ๕ และที่ ๑๔ ตัวอย่างเช่นในคดี Coffin v. United States ซึ่งศาลสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกาได้วินิจฉัยในปี ค.ศ. ๑๘๙๕ ยืนยันหลักข้อสันนิษฐานตามกฎหมายว่า จำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยศาลสูงสุดวางหลักว่า ข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายอย่างแท้จริง ถือเป็นหลักการพื้นฐานและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และเป็นหลักการที่ต้องนำมาใช้บังคับในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา ในคดีนี้ศาลสูงสุดตัดสินให้จำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๔ รับผิดชอบร่วมกับจำเลยที่ ๑ ฐานเป็นผู้สมรู้ร่วมคิด และเป็นผู้สนับสนุนจำเลยที่ ๑ ในการกระทำความผิดอาญาฐานปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริตตาม The National Bank Act (section 5209) ลงโทษจำคุกอย่างน้อย ๕ ปี แต่ไม่เกิน ๑๐ ปี โดยศาลสูงสุดยืนยันว่า จำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๔ จะต้องรับผิดชอบต่อเมื่อมีการพิสูจน์ได้ว่ามีส่วนร่วมในการกระทำความผิดของจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นประธานกรรมการธนาคาร

หลักการของข้อสันนิษฐานตามกฎหมายว่า จำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์นี้ ประเทศไทยได้รับรองให้ปรากฏไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๒ และในรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาทุกฉบับจนถึงฉบับปัจจุบันซึ่งได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา ๓๙ วรรคสอง หมวด ๓

ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ ๔ สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยบัญญัติว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” อันมีเจตนารมณ์เพื่อรับรอง และคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีให้ต้องตกอยู่ในฐานะ เป็นผู้กระทำความผิดก่อนที่จะได้รับการพิสูจน์ความผิดจากโจทก์

สำหรับพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มีเจตนารมณ์เพื่อแก้ไขปัญหา การประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าหรือบริการในลักษณะแบบขายตรง ซึ่งมีวิธีการเสนอขายสินค้า หรือบริการให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง ณ ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ทำงานของผู้บริโภคหรือของบุคคลอื่น หรือสถานที่อื่นที่ไม่ใช่สถานที่ประกอบการค้าเป็นปกติธุระ โดยผ่านผู้จำหน่ายอิสระหรือตัวแทนขายตรง ทำให้ผู้บริโภคอาจตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่ไม่สามารถตัดสินใจตกลงซื้อสินค้าหรือรับบริการได้อย่างอิสระ และรอบคอบ อีกทั้งมีวิธีการตลาดขายตรงและตลาดแบบตรงโดยการชักชวนและจัดให้ประชาชนทั่วไป เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในธุรกิจดังกล่าว อันอาจถูกบิดเบือนไปในลักษณะที่เป็นการหลอกลวงประชาชน ทำให้ผู้บริโภคและประชาชนทั่วไปตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่สงบสุขในสังคม ดังนั้น บทบัญญัติมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัตินี้ จึงบัญญัติให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย ในกรณีที่นิติบุคคลเป็นผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น โดยมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติ ขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษ ตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบ ในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น”

กรณีปัญหาว่าบทบัญญัติมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง หรือไม่ เห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด จนกว่าโจทก์จะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานดังกล่าวได้ อันเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชน

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวเป็นข้อสันนิษฐานที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อนเลย แต่กลับนำเอาการกระทำของผู้อื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยต้องรับผิดและรับโทษทางอาญา เพราะการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้ที่กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นร่วมรับผิดกับนิติบุคคลด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น โดยที่โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงการกระทำและเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลแต่อย่างใด คงพิสูจน์เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลดังกล่าวเท่านั้น ซึ่งไม่เกี่ยวกับการกระทำหรือเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลที่กระทำความผิดแต่อย่างใด กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ก่อนว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติดังกล่าวจึงถือเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลยโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไขมิใช่สันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำบางอย่างบางประการของจำเลยแล้วเท่านั้น จึงขัดต่อหลัก Presumption of Innocence ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง เพราะมาตรา ๓๙ วรรคสอง ได้วางหลักไว้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลเหล่านั้นได้กระทำความผิดตามกฎหมาย ทั้งยังเป็น การขัดต่อหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาและหลักนิติธรรม ซึ่งมีหลักการว่า ในคดีอาญาโจทก์มีภาระต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำความผิดของจำเลย โดยจำเลยไม่จำเป็นต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ดังนั้น พระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ ในส่วนที่สันนิษฐานความผิดทางอาญาของจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าจำเลยได้กระทำการใดเกี่ยวกับความผิดนั้นด้วยเลย คงอาศัยเพียงสถานะของจำเลยเท่านั้นเป็นเงื่อนไขแห่งข้อสันนิษฐาน

จึงเป็นการสันนิษฐานที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง และมาตรา ๓ วรรคสอง เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามมาตรา ๖ กรณีไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยประเด็นอื่นอีกต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเห็นว่าบทบัญญัติมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติชายตรง และตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานความผิดทางอาญาของจำเลยโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไขขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง และมาตรา ๓ วรรคสอง เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖

นายจรัญ ภัคดีธนากุล

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ